

комунікації з оточуючими людьми має бути цілеспрямованою, систематичною, включати доступні дитині форми роботи з поступовим ускладненням завдань та орієнтуватися на індивідуальні особливості кожної дитини з аутистичними порушеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баенская Е.Р. Помощь в воспитании детей с особым эмоциональным развитием. Младший дошкольный возраст. // Альманах ИКП, 2001.- № 4.
2. Дефектологічний словник: навчальний посібник/За редакцією В. І. Бондаря, В. М. Синьова. – К.: «МП Леся», 2011. – 528 с.
3. Карвасарская И.Б. В стороне. Из опыта работы с аутичными детьми. – М.: Теревинф, 2003. – 70 с.
4. Логопедія. Підручник. [За редакцією М.К.Шеремет]. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 376с.:іл.
5. Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либинг М.М. Аутичный ребенок. Пути помощи. – М.: Теревинф, 2000. – (Особый ребенок). – 336 с.
6. Шеремет М.К. Нейрофізіологічні особливості розвитку мовлення дітей раннього віку // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова, Серія 19. корекційна педагогіка та психологія. Зб.наукових праць. Матеріали Міжнародної наукової конференції „Тенденції розвитку корекційної освіти в Україні” – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. - № 11. С.8-13.
7. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: Монографія. – К., 2009. – 385 с.
8. Янушко Е.А. Игры с аутичным ребенком. Установление контакта, способы взаимодействия, развитие речи, психотерапия. - М.: Теревинф, 2004. - 136 с.

УДК: 376.36:81'23

РОЗРОБКА ПРИНЦИПІВ КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ДІТЬМИ З ВАДАМИ ЗОРУ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ І.С.МОРГУЛІСА

Барко В.В.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

Стаття присвячена розкриттю внеску видатного українського тифлопедагога І.С. Моргуліса у розробку наукових принципів здійснення корекційно-виховного процесу в молодших класах шкіл для сліпих та дітей з вадами зору.

Стаття посвящена раскрытию вклада видного украинского тифлопедагога И.С. Моргулиса в разработку научных принципов осуществления коррекционно-воспитательного процесса в младших классах школ для слепых и детей с дефектами зрения.

The article is devoted to observing of contribution of outstanding Ukrainian educationist I.S. Morgulis in the development of scientific principles of correctional process in primary classes of schools for blind children.

Ключові слова: корекційно-виховна робота; принципи навчання і виховання, компенсація, сліпі і слабкозорі діти.

Ключевые слова: коррекционно-воспитательная работа, принципы обучения и воспитания, компенсация, слепые и слабовидящие дети.

Key words: correctional educational process, principles of education and upbringing, compensation, blind children.

Видатний український дефектолог Ілля Семенович Моргуліс (1928-2011) у своїх наукових дослідженнях приділяв значну увагу розробці власного концептуального апарату тифлопедагогічної науки. При розробці принципів корекційно-виховного процесу найважливіше значення вчений надавав критеріям відбору положень спеціальної дидактики з метою віднесення їх до принципів навчання. Такі положення, на думку І.С. Моргуліса, повинні охоплювати своїм спрямованим, регулюючим впливом найважливіші елементи навчання - його зміст, методи, організаційні форми [3, 4].

До принципів дослідник відносив ті положення дидактики, які мають високу міру узагальненості і пов'язані з сутнісними сторонами навчального процесу. У розроблених педагогічною наукою принципах навчання такий підхід успішно реалізований. Постановка питання про співвідношення і зв'язок принципів в контексті проблеми корекційно-виховного процесу в школі сліпих має значення в тому сенсі, що дозволяє розглядати цей процес у взаємозв'язку і взаємообумовленості загальних і спеціальних завдань навчання. У зв'язку з цим корекційно-виховний процес в школі сліпих І.С. Моргуліс розглядає як підсистему загальної системи навчання учнів, а його принципи - як підсистему загальнодидактичних і загальнодефектологічних принципів навчання [5].

Специфічний характер навчання сліпих дітей обумовлений і визначається особливостями психічного і фізичного розвитку сліпих учнів, їх актуальними можливостями засвоєння навчального матеріалу. Це дало вченому підстави розглядати цілі спеціального навчання в нерозривному зв'язку і в єдності з перетворенням пізнавальної діяльності і розвитком особистості аномальної дитини. Для цього необхідно вирішити завдання по-перше, здійснити всебічний аналіз пізнавальної діяльності сліпих дітей з метою з'ясування характеру і міри впливу глибоких порушень зору на їх психічний розвиток і, по-друге, врахувати основні закономірності формування компенсаторних процесів з метою оптимального віднесення до них використовуваних педагогічних засобів. Вирішення специфічних для тифлопедагогіки завдань можливо на

основі розробки її власного концептуального апарату, який би відображував в дидактичних категоріях вихідні положення корекційно-виховного процесу в школі сліпих.

При розробці принципів корекційно-виховного процесу найважливішого значення І.С. Моргуліс надавав критеріям відбору положень спеціальної дидактики з метою віднесення їх до принципів навчання. Такі положення повинні охоплювати своїм спрямовуючим, регулюючим впливом найважливіші елементи навчання - його зміст, методи, організаційні форми. Оскільки йдеться про принципи навчання, а навчання протікає у взаємодії викладання і учіння, принципи повинні вказувати загальний напрям цієї взаємодії. Для визначення принципів навчання, писав І.С. Моргуліс, важливо враховувати 1) цілі навчання, обумовлені потребами громадського розвитку; 2) об'єктивні закономірності навчання; 3) способи використання цих об'єктивних закономірностей для здійснення цілей навчання; 4) конкретні умови, в яких здійснюється навчання [8].

Вчений підкреслював, що специфічний характер навчання сліпих дітей обумовлений і визначається особливостями психічного і фізичного розвитку сліпих учнів, їх актуальними можливостями засвоєння навчального матеріалу. Це дало І.С.Моргулісу підстави розглядати цілі спеціального навчання в нерозривному зв'язку і в єдності з перетворенням пізнавальної діяльності і розвитком особистості аномальної дитини. Оскільки перетворення пізнавальної діяльності сліпих дітей визначається розвитком способів компенсації сліпоти, то сутнісно спеціального навчання він визначив саме корекційно-виховний процес.

І. С. Моргуліс виходив із того, що сліпота істотно обмежує можливості саморегуляції пізнавальних дій дітей внаслідок збіднення зв'язків між ними і об'єктами пізнання. Глибокі порушення зору значною мірою відторгають дитину від спостережуваних предметів і явищ зовнішнього світу, порушуючи цим можливості постійного і систематичного спостереження за ними, а значить і повноцінного сприйняття їх найсуттєвіших ознак і властивостей. Таким чином, при сліпоті відбувається своєрідна девальвація організуючих і структуруючих процесів сприйняття властивостей і функцій об'єкту пізнання. Це, у свою чергу, негативно позначається на активності особистості, яка відчуває постійний дефіцит зовнішніх спонукань до дії. І. С. Моргуліс відзначав, що для сліпих дітей молодшого шкільного віку особливо характерний низький рівень пізнавальної самостійності внаслідок несформованості способів і прийомів пізнавальної діяльності. У зв'язку з обмеженими можливостями самостійного оволодіння сліпими дітьми навчальним матеріалом, обумовленими порушеннями прямих і зворотних зв'язків між суб'єктом і об'єктом, виникає необхідність у всілякому використанні зовнішніх чинників стимуляції пізнавальної діяльності сліпих, підвищення ефективності функції педагогічного керівництва корекційно-виховним процесом. Таким чином, принципом корекційно-виховного процесу в молодших класах школи сліпих І.С. Моргуліс визначив посилення педагогічного керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Відповідно до цього принципу корекційно-виховний процес розглядається як динамічна система взаємопов'язаних діяльностей вчителів і учнів, яка враховує типологічні, вікові та індивідуальні особливості психофізичного розвитку сліпих дітей, рівень і міру сформованості у них компенсаторних процесів, закономірності їх навчання, зміст і дидактичне значення навчального матеріалу.

Посилення функцій педагогічного керівництва пізнавальною діяльністю має загальнодефектологічне значення, і в цьому відношенні принцип, обґрунтований І.С.Моргулісом, може бути застосовано до навчання будь-якої категорії аномальних дітей. Виділяючи його як специфічний принцип корекційно-виховного процесу в школі сліпих, вчений враховував той збиток, який наносить втрата зору розвитку психіки дітей і пов'язані з цим труднощі у сприйнятті навчального матеріалу.

Науковець підкреслював виключно велике значення зору в пізнавальній діяльності людини. В процесі пізнання об'єктивної реальності зір забезпечує відображення величезної кількості ознак і властивостей предметів і явищ. Це визначає провідну роль зору в пізнанні світу, у встановленні безпосереднього зв'язку свідомості із зовнішнім світом. Природно, що повна або часткова втрата зору настільки істотно позначається на пізнавальній діяльності сліпих, що вимагає спеціально спрямованого управління розвитком збережених психічних функцій. Саме тому, сьогодні загально визнано, що принцип посилення педагогічного керівництва навчально-пізнавальною діяльністю сліпих дітей є провідним в корекційно-виховному процесі. Він регулює увесь спектр питань, пов'язаних із здійсненням загальноосвітніх, компенсаторно-корекційних і виховних функцій тифлопедагога. Особливо важливе значення, на думку І.С. Моргуліса, набуває визначення спрямованості педагогічних дій, оскільки сліпа дитина особливо страждає внаслідок дефіциту інформації. Для заповнення його необхідно відновити (на основі використання обхідних шляхів) зв'язку між суб'єктом і об'єктами пізнання, навчити дітей продуктивно користуватися новими каналами такого зв'язку. Тобто навчання сліпої дитини способом і прийомом пізнавальної діяльності на звуженій сенсорній основі і визначає найважливішу функцію спеціального навчання [8, 9].

У зв'язку з цим особливу педагогічну актуальність вчений надавав питанням, пов'язаним із сенсорним вихованням молодших сліпих школярів, розвитком у них способів і прийомів чуттєвого пізнання. Він наголошував на тому, що системний підхід до сенсорного виховання сліпих дітей передбачає акцентування зусиль педагогів на формуванні сенсорного досвіду учнів як сфери, яка особливо страждає при глибоких порушеннях зору. Останнє створює специфічний фон в навчанні сліпих у порівнянні з іншими категоріями аномальних дітей.

Виходячи із сказаного, І.С. Моргуліс підкреслював, що сенсорний розвиток за цільовими установками, значенні і місцю в структурі психічної діяльності молодших сліпих школярів, об'єктивним закономірностям формування обґрунтовано займає одну з провідних позицій в корекційно-виховній роботі школи. Це дозволило вченому зробити висновок про те, що формування сенсорного досвіду можна вважати ще одним принципом корекційного процесу в молодших класах школи сліпих.

Виокремлення формування сенсорного досвіду як принципу корекційно-виховного процесу передбачає розгляд усіх психолого-педагогічних явищ з точки зору їх зв'язку з розвитком перцептивних дій сліпих дітей, створення умов для а) успішного накопичення, засвоєння і передачі чуттєвих даних у сферу словесно-логічного, б) активізації полісенсорного сприйняття, в) посилення педагогічного керівництва розвитком пізнавальної активності молодших сліпих школярів.

В органічному зв'язку із принципом формування сенсорного досвіду, вважав І.С. Моргуліс, знаходиться і принцип розвитку дотикової діяльності сліпих. Останній витікає з нього і визначає основний шлях його реалізації. Таким чином, в системі принципів корекційно-виховного процесу педагог обґрунтував утворення блоку дидактичних категорій, що визначають цілі і засоби педагогічних дій на розвиток перцептивної діяльності сліпих дітей.

І.С. Моргуліс проводив наукові дослідження в умовах чіткого слідування вчителями парадигм радянської дефектології, згідно з якими корекційно-виховна сутність навчання аномальних дітей реалізується в процесі засвоєння школярами знань, умінь і навичок, передбачених навчальною програмою. Це передбачає організацію спеціального навчання, спрямованого на використання змісту освіти в компенсаторно-корекційних цілях.

Як відомо, цільові установки корекційно-виховного процесу визначаються на основі вимог суспільства до якості психофізичної і особистісної підготовки аномальних дітей і специфічних закономірностей їх навчання і розвитку.

Виходячи з того, що основною закономірністю співвідношення навчання і розвитку сліпих школярів в корекційно-виховному процесі є компенсаторна спрямованість педагогічних дій, особливого значення І.С. Моргуліс надавав розробці змісту навчальної діяльності, який би оптимально сприяв компенсації і корекції дефектів розвитку дітей. Така робота, на думку педагога, здійснюється шляхом розвитку і вдосконалення системної діяльності збережених органів чуття в цілях формування у учнів сенсорного досвіду - необхідної чуттєвої основи для розвитку вищих форм пізнавальної діяльності.

Таким чином, формування сенсорного досвіду І.С. Моргуліс пропонував розглядати як первинний етап реалізації компенсаторної спрямованості педагогічних дій. Наступний етап реалізується шляхом впливу на розвиток вищих форм пізнавальної діяльності.

Вчений наголошував на тому, що у структурному відношенні процес компенсації сліпоти є системою психічних утворень, що здійснюють свої функції на двох органічно пов'язаних рівнях: перцептивному і розумовому. Системно-структурний характер компенсації сліпоти припускає певний ієрархічний взаємозв'язок її компонентів залежно від їх значення і ролі в складному процесі перебудови психічної діяльності. Такий підхід до визначення складу і змісту компенсаторного розвитку психічних функцій витікає з розробленого Л.С. Виготським положення про провідну роль вищих форм пізнавальної діяльності: мислення, мовлення, пам'яті тощо. Цим виокремлюється сфера психічної діяльності, розвиток якої чинить вирішальний вплив на формування в учнів прийомів компенсації сліпоти. Тому величезного компенсаторного і корекційного значення, на думку вченого, набуває педагогічна робота, спрямована на розвиток в учнів мовлення і мислення, тобто пізнавальних процесів, які є вищим рівнем відображення дійсності [8].

У педагогічному процесі компенсаторно-корекційну роботу дослідник пропонував здійснювати на основі поєднання засобів впливу на перцептивну і словесно-логічну діяльність учнів. Цим досягається певна закінченість формувального процесу і забезпечується системний характер нових психічних утворень: сенсорний досвід відображається в слові, одиначне включається в загальне, усвідомлено застосовуються способи пізнавальних дій тощо.

Ґрунтуючись на дослідженнях М. І.Земцової, Ю.А. Кулагіна, Л.І.Солнцевої та інших авторів, І.С. Моргуліс формування процесів компенсації сліпоти на основі розвитку вищих форм пізнавальної діяльності дитини пропонував розглядати на експериментальному матеріалі і у зв'язку з різним змістом навчально-пізнавальної, трудової, ігрової діяльності. Аналіз досліджень вченого показує, що значна увага спрямовувалась на вирішення центрального питання про співвідношення в пізнавальній діяльності сліпих дітей безпосереднього чуттєвого досвіду, мови і мислення.

Вивчаючи процеси розрізнення і узагальнення у сліпих дітей, М. І.Земцова та інші дослідники простежували динаміку їх розвитку залежно від рівня сформованості сенсорного досвіду і оволодіння розумовими операціями. Встановлено, що вже на перших сходах навчання при дотиковому розрізненні предметів відтворюється складний ланцюг системних першосигнальних і вторинних сигнальних зв'язків, що характеризують активне відношення дитини до навколишнього життя [1, 2]. Проте через обмеженість безпосереднього досвіду і словарного запасу, їх несистематизований характер сліпі діти вимушені оперувати в межах вузького кола конкретних понять, що істотно ускладнює процеси аналізу, синтезу і узагальнення. Відомо, що компенсаторного значення для сприйняття предметів і явищ сліпими мислення набуває не відразу, не автоматично, а тільки при певному рівні розвитку і залежно від накопичення сенсорного досвіду. У дослідженнях тифлопедагогів переконливо показано важливе значення розвитку вищих форм пізнавальної діяльності в динаміці формування компенсаторних процесів у сліпих дітей.

Базуючись на результатах тифлологічних досліджень, І.С. Моргуліс підійшов до створення обґрунтованої концепції, згідно з якою вирішальним чинником компенсації сліпоти і корекції відхилень в розвитку дітей є вищі форми пізнавальної діяльності. Цей чинник набуває дієвості в спеціально організованому навчанні і вихованні сліпих дітей, у процесі якого розширюються можливості зіставлення предметів у різних напрямках; виробляється здатність до систематизації знань; все більшу роль в пізнавальній діяльності набуває друга сигнальна система; завдяки цьому забезпечується перехід від наочно-конкретного розрізнення предметів і їх ознак до узагальнення і систематизації.

До початку 80-х років ХХ століття у тифлопедагогічній теорії і практиці накопичений певний досвід організації навчання сліпих дітей на основі інтелектуалізації їх пізнавальної діяльності. Така інтелектуалізація здійснюється шляхом спеціального підбору навчальних завдань, рішення яких припускає включення в пізнавальний процес мовлення, мислення, довірливої уваги, пам'яті тощо; застосування методів і засобів, що сприяють виробленню у сліпих дітей плановості і системності пізнавальних дій; широкого використання слова в цілях систематизації і узагальнення сенсорного досвіду, регуляції дій, компенсації пропусків безпосереднього пізнання пред-метов і явищ навколишнього життя.

Складність і багатоаспектність завдань, що вирішуються в контексті компенсації у учнів сліпоти, взаємопроникнення і взаємозалежність окремих напрямів корекційної роботи; значення, яке має в системі педагогічних заходів цілеспрямована дія на розвиток вищих форм пізнавальної діяльності сліпих дітей, обумовили висування І.С. Моргулісом наступного принципу

корекційно-виховного процесу в молодших класах школи сліпих - принципу інтелектуалізації навчально-пізнавальної діяльності.

У наукових дослідженнях, присвячених вивченню особливостей психічного розвитку сліпих, встановлено, що глибокі порушення зору чинять істотний вплив на формування різних психічних процесів і особистості в цілому.

Навчальна діяльність молодших сліпих школярів є новим етапом в їх житті, порівняно із дошкільним періодом. На зміну діяльності, в яких системність, послідовність та інші педагогічні регламентації представлені слабо, приходить учіння, тобто спеціально організована діяльність, що має чітко позначені цілі, зміст, структуру і методи. Сліпа дитина потрапляє в умови, які вимагають від неї виконання дій, що забезпечують успішне функціонування в новому соціальному середовищі. Такі вимоги не лише актуалізують досвід дітей, але і сприяють формуванню нових якостей і властивостей психіки.

У тифлопедагогічній літературі наявний значний матеріал, присвячений навчальній діяльності сліпих дітей дошкільного віку. У дослідженнях, зокрема, розвивається ідея необхідності оволодіння сліпими дошкільниками різними видами діяльності, доступними їх віку, як найважливішій умові формування системи компенсаторних процесів. Проте у сліпих дошкільників особливо страждає частина діяльності, пов'язана з недорозвиненням мануальної сфери, що негативно позначається на протіканні і формуванні операцій при виконанні діяльності, утрудняє і уповільнює тим самим процес формування компенсації сліпоти, знижуючи можливості орієнтування сліпої дитини в нових ситуаціях [2, 11].

В процесі спеціально організованого навчання і виховання відбувається розвиток потенційних можливостей психіки сліпого дошкільника, які реалізуються поетапно і проявляються в декількох стадіях формування способів компенсації сліпоти. Новий етап життєдіяльності сліпої дитини починається із вступу до школи. Тому зміст і структура компенсаторних процесів сліпого дошкільника може розглядатися як база для його наступного розвитку. Дана стадія в розвитку компенсації сліпоти характеризується активним розвитком мови, пам'яті, мислення як в наочно-практичній, так і в наочно-образній і понятійній формах, використанням їх в процесі сенсорного віддзеркалення зовнішнього світу. Використання при сприйнятті суспільно вироблених еталонів, засноване на аналізі сприйманого, формування специфічних способів вирішення сенсорних завдань з використанням образів представлень і уявного їх аналізу, уміння співвідносити сприймані об'єкти з образами минулого досвіду, підпорядковувати свої дії плану і правилу стають основою компенсації сліпоти в дошкільному віці.

Сутність даної стадії визначається, на думку І.С. Моргуліса, у першу чергу, включенням дитини в нові соціальні форми пізнавальної поведінки. Сліпий дошкільник навчається користуватися суспільно виробленим досвідом і взаємодіяти в умовах, в яких такий досвід представлений в систематизованій формі як основний зміст навчальної діяльності. Одночасно в характеристиці стадії містяться конкретні показники, що визначають рівень сформованості компенсаторних процесів у сліпих дошкільників. До них віднесені: активний розвиток мовленнєвої пам'яті і мислення в різних формах, специфічні способи рішення сенсорних завдань; уміння співвідносити чуттєве з ідеальним, оволодіння засобами регуляції пізнавальних дій. Таким чином, дослідження дозволяють визначити початковий рівень сформованості компенсаторних процесів у молодших сліпих школярів, їх зміст і структуру, а також основні точки прикладення педагогічних дій.

У реальній практиці навчання і виховання сліпих дітей через низку об'єктивних і суб'єктивних обставин не завжди є можливості для реалізації в повному обсязі зазначених положень. Йдеться про те, відзначав І.С. Моргуліс, що не усі сліпі діти, що вступають до школи, виховувалися в спеціалізованих дошкільних установах і, отже, рівень їх компенсаторного розвитку не відповідає розглянутому.

У дослідженнях М. І. Земцової та інших авторів можна виділити головні напрями аналізу причин, що обумовлюють труднощі в навчанні сліпих дітей і одночасно визначають цільові установки навчального процесу і критерії його ефективності. Так, М. І. Земцова пише про необхідність вдосконалення у сліпих дітей способів пізнавальної діяльності, що забезпечують можливості сприйняття предметів і явищ у взаємозв'язку і взаємодії, в причинній обумовленості, в русі і розвитку. Відмічаючи істотні пропуски в чуттєвому досвіді сліпих дітей, дослідники вказують на труднощі встановлення ними правильного співвідношення між словом і образом. [2].

Огляд досліджень, дозволив І.С. Моргулісу зробити висновок про те, що в змісті пізнавальної діяльності сліпих дітей особливо важливе значення набуває здатність до встановлення співвідношень між об'єктами пізнання. Це логічно витікає з суті процесу засвоєння учнями знань, в основі якого лежить оволодіння системами зв'язків і відносин між предметами і явищами навколишнього світу.

Таким чином, має місце протиріччя між обмеженими чуттєвими можливостями сліпої дитини в накопиченні предметної інформації і необхідністю різноманітного оперування нею в цілях встановлення сутнісних зв'язків і відносин між об'єктами пізнання. Вирішення вказаного протиріччя І.С. Моргуліс розглядав як принципове положення корекційно-виховного процесу в молодших класах школи сліпих. Це дозволило вченому вважати розвиток у сліпих школярів співвідносної діяльності ще одним принципом корекційно-виховного процесу

Принцип розвитку у сліпих школярів співвідносної діяльності розглядається дослідником в органічному взаємозв'язку з інтелектуалізацією навчально-пізнавальної діяльності і утворює з останнім блок в системі принципів корекційно-виховного процесу. Цей блок визначає цілі і засоби педагогічних дій, спрямованих на розвиток вищих форм пізнавальної діяльності сліпих дітей.

Сформульовані І.С. Моргулісом принципи корекційно-виховного процесу в молодших класах школи сліпих впродовж тридцяти останніх років визначають основні напрями організації спеціального навчання на основі врахування сутнісних для цієї категорії дітей особливостей компенсаторного розвитку і можливостей їх оптимізації в умовах навчально-пізнавальної діяльності. Кожен із сформульованих І.С. Моргулісом і розглянутих у цій статті принципів, регулюючи і направляючи педагогічні дії на певну сферу психічної діяльності, знаходиться в тісному зв'язку з іншими педагогічними принципами, що обумовлює цілісний і системний характер корекційно-виховного процесу. У зв'язку з цим принципи корекційно-виховного процесу сьогодні розглядаються як система взаємопов'язаних і взаємообумовлених дидактичних

положень, що визначають сутність організації спеціального навчання сліпих школярів. Системний характер принципів забезпечує інтеграцію педагогічних засобів впливу на учнів з метою розвитку і вдосконалення їх навчально-пізнавальної діяльності.

Слід також підкреслити, що розглянуті принципи, базуючись на закономірностях компенсаторного розвитку сліпих дітей, мають власний педагогічний зміст, який полягає у визначенні шляхів і способів здійснення корекційної спрямованості навчання в молодших класах школи сліпих на основі посилення педагогічного керівництва розвитком навчально-пізнавальної діяльності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Земцова М.И. Учителю о детях с нарушениями зрения / М.И. Земцова // - М.: Просвещение, 1973. - 158 с.
2. Литвак А.Г. Пути развития отечественной тифлопсихологии: /А.Г. Литвак // Автореф. дис. ... д-ра психол. наук. - Л., 1974. - 42 с.
3. Моргулис И.С. Трудовая реабилитация инвалидов по зрению /В.М. Акимушкин, И.С. Моргулис // – К.: Радянська школа, 1983. – 141 с.
4. Моргулис І. С. Дидактичні основи сенсорного виховання дітей з вадами зору. / І.С. Моргулис // Методичні розробки питань навчання, виховання та корекційної роботи в спеціальних школах. Частина 2. - К.: Рад. школа, 1972. -с. 165- 169.
5. Моргулис І. С. Развитие конструктивно-технических умений у учнів молодших класів школи сліпих. /І.С. Моргулис // Питання дефектології. Вип. 2. - К.: Рад. школа, 1976.- с. 211-216.
6. Моргулис И. С. Методические рекомендации по организации коррекционно-воспитательного процесса в дошкольных учреждениях для детей с патологией зрения / І.С. Моргулис, Т.П. Свиридюк, С.А. Покутнева // - К., 1977. - 69 с.
7. Моргулис И. С. Развитие познавательной деятельности учащихся с глубокими нарушениями зрения в процессе обучения / И.С. Моргулис // М.: Дефектология, - 1979. - №3. - с. 55 – 58.
8. Моргулис И. С. Теоретические основы коррекционно- воспитательного процесса в младших классах школы слепых /И.С. Моргулис //Автореф. дис... доктора педагогических наук: 13.00.03/- М., 1984.-31 с.
9. Справочник по тифлологии //под общей редакцией Акимушкина В.М., Моргулиса И.С. - Киев, 1988. - 97 с.
10. Моргулис И. С. Организация коррекционно-воспитательного процесса в школе слепых / И.С. Моргулис //– Киев, 1991. - 73 с.
11. Солнцева Л.И. Развитие компенсаторных процессов у слепых детей дошкольного возраста. / Л.И. Солнцева // - М.: Педагогика, 1980. - 189 с.

УДК 3786-056.3 «19»

ОСВІТНЯ ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ РОЗВИТКУ В РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ (КІНЕЦЬ ХХ СТ.)

Бондар В.І.

доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

У статті здійснено ретроспективний аналіз модернізації національних систем спеціальної освіти дітей у розвинених країнах світу, проведення якої зумовлено зміною ставлення суспільства до прав дітей з вадами розвитку.

В статті представлено ретроспективний аналіз модернізації національних систем спеціального образования детей в развитых странах мира, осуществление которой детерминировано изменением отношения общества к правам детей с недостатками развития.

The article presents a retrospective analysis of the modernization of national systems of special education children in the developed world, the implementation of which is determined by changes in society's attitude to the rights of children with developmental disabilities.

Ключові слова: Інтегрована, інклюзивна освіта, спеціальний клас, загальний клас, діти з труднощами в навчанні, освітній маршрут.

Ключевые слова: Интегрированное инклюзивное образование, специальный класс, общий класс, дети с трудностями в обучении, образовательный маршрут.

Keywords: Integrated, inclusive education, special class, general class, children with learning difficulties, educational trails.

Ставлення суспільства до осіб з порушеннями психофізичного розвитку відображено у цілях і завданнях, які ставляться перед закладами, що обслуговують таких дітей і підлітків. Як засвідчує зроблений нами аналіз розвитку освіти зазначеної категорії учнів у найбільш розвинених країнах світу, ці цілі та завдання змінювалися в залежності від політики держави і суспільства, економічного та соціокультурного розвитку окремо взятої країни. Особливо інтенсивно вони